

Ks. JERZY STEFAŃSKI
Gniezno

MARTYROLOGIUM ROMANUM Z 2001 ROKU

Prezentacja księgi

W dniu 29 czerwca 2001 r. w Uroczystość Świętych Apostołów Piotra i Pawła, prefekt Kongregacji Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, kard. G.M. Medina Estevez, podpisał dekret ogłaszający wydanie edycji typicznej, przerepracowanej w wyniku i duchu posoborowej odnowy, księgi liturgicznej *Martyrologium Romanum* (dalej: MrR)¹. W ten sposób został ukończony prawie czterdziestoletni proces przygotowania i redakcji ostatniej z szeregu wszystkich przerepracowanych ksiąg liturgicznych.

Nowa księga liturgiczna składa się z następujących części: (1) Dekret Kongregacji promulgującej nową księgę MrR; (2) *Praenotanda*; (3) wskazania na temat księżycowej rachuby czasu; (4) obrzęd lektury *Martyrologium*; (5) elogia dla celebracji przypadających w ruchome dni kalendarza; (6) zestaw czytań biblijnych; (7) zestaw oracji; (8) elogia świętych i błogosławionych w układzie 12 miesięcy; (9) alfabetyczny spis świętych i błogosławionych.

(1) Dekret oznajmia, że nowa księga MrR została aprobowana przez papieża Jana Pawła II i z jego autorytetu jest promulgowana, a przez Kongregację ogłoszona jako edycja typiczna. Jak każdy normatywny dokument Stolicy Apostolskiej, także i ten rozpoczyna się od motywacji teologicznej, od przypomnienia istotnego przesłania doktrynalnego. W wypadku analizowanej przez nas księgi chodzi o podkreślenie paschalnego zwycięstwa Chrystusa, ukazanego w życiu świętych i pozostających z nimi w komunii w Kościele, rozumianym jako Ciało Mistyczne Chrystusa, wszystkich jego wiernych. W części historycznej dekret przypomina, że Kościół poprzez wieki, w różnoraki sposób, utrwał pamięć świętych osób i ich działalności. Oficjalnie uczynił to poprzez *editio princeps* księgi *Martyrologium Romanum* papieża Grzegorza XIII z 1584 r. To pierwotne wydanie w dalszych dziejach Kościoła, z racji nowych redakcji i rozwoju kalendarza oraz innych przyczyn natury historycznej, decyzjami kolejnych papieży było na nowo redagowane, poprawiane, powiększane. Te przerepracowania nie były jednak wolne niekiedy od powtórzeń, pewnego chaosu czy innych błędów. Zaciążyły tu bowiem mocno wpływy starożytnego *Martyrologium*

¹ CONGREGATIO DE CULTU DIVINO ET DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Martyrologium Romanum. Ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum, auctoritate Joannis Paulii PP. II promulgatum*, Editio typica, Typis Vaticanis 2001, ss. 776.

łacińskiego, potocznie nazywanym „hieronimowym”, który z kolei zredagowany został, jak wiadomo, z różnych kalendarzy, czyli z rzymskiego, afrykańskiego i syryjskiego. Uzasadniona zatem była norma konstytucji liturgicznej (art. 92c) postulująca, aby „opisy męczeństwa i żywoty Świętych uzgodnić z prawdą historyczną”. Wynika stąd, że elogia świętych zawarte w księdze MrR muszą odpowiadać kryteriom nauk historycznych i należy je potraktować rzetelniej, aniżeli czyniono to dotąd. Ponadto w nowej księdze MrR jest miejsce dla świętych i błogosławionych, dotąd tam nieobecnych, którzy jednak obdarzeni byli oficjalnym kultem, uznanym przez odpowiednie władze Kościoła, także w wymiarze lokalnym, i to już od czasów niepamiętnych. Dołączone zostały oczywiście także osoby kanonizowane czy beatyfikowane po ostatniej edycji MrR z 1960 r.

Na początku zatem trzeciego tysiąclecia nowa księga liturgiczna — owoc rzetelnej i długoletniej pracy — codziennie przybliży i proponuje wierzącym imiona i przykłady świętych.

(2) *Wprowadzenie* do MrR, zwyczajowo otwierające wszystkie posoborowe odnowione księgi liturgiczne, składa się z sześciu zasadniczych rozdziałów. Pierwszy traktuje o świętości w ekonomii zbawienia. Przypomina, że każdy człowiek jest powołany do świętości. Źródłem zaś i wzorem świętości jest osoba Jezusa Chrystusa, który nadal żyje w swoim Kościele. Wszyscy zaś w Kościele w szczególny sposób powołani są do życia w Chrystusie. Drugi rozdział przybliży sens czci świętych. Wszelka celebracja na cześć świętych ze swej natury i istoty zmierza do Chrystusa i w Nim się wypełnia, gdyż On jest „koroną wszystkich świętych”. Kościół zaś ustanawia, że kult publiczny przysługuje tylko tym sługom Bożym, którzy autorytetem właściwych władz kościelnych zostali zaliczeni w poczet świętych lub błogosławionych. Trzeci rozdział *Wprowadzenia* w syntetyczny sposób opisuje liturgiczny wymiar księgi MrR, jej zależność od starożytnych kalendarzy liturgicznych, konieczność jej odnowy i uzupełnień, które dokonywały się poprzez wieki dziejów Kościoła. Celebrowanie zaś obchodów ku czci świętych musi odbywać się zgodnie z obowiązującymi normami. Nie mogą one oczywiście przesłaniać świąt, których treścią są misteria zbawienia. W tym rozdziale znajdziemy ważną informację dotyczącą zawartości nowej księgi MrR. Są w niej najpierw umieszczeni wszyscy święci obecni w Kalendarzu Rzymskim ze względu na ich uniwersalne znaczenie dla Kościoła obrządku rzymskiego. Ponadto znajdziemy tam wielu świętych, choć nie wszystkich, pochodzących z różnych Kościołów lokalnych oraz osoby należące do wielu rodzin zakonnych, a mające prawo do kultu liturgicznego. Następny rozdział (IV) podaje praktyczne wskazania odnoszące się do wielorakiej problematyki kultycznej związanej z księgą MrR. Art. 34 przypomina tutaj, że wszystkim świętym umieszczonym w MrR można dedykować tytuł danego Kościoła. W przypadku zaś tytułu kościoła przewidzianego dla osoby beatyfikowanej wymagany jest indult Stolicy Apostolskiej, chyba że imię tej osoby znajduje się już wcześniej w aprobowanym kalendarzu diecezjalnym czy narodowym. Jeśli chodzi o obrzędową lekturę *elogium*, to

należy brać je zawsze z dnia następnego i najlepiej wysłuchać je w zgromadzeniu chórowym, choć oczywiście można tego dokonać także poza chórem. Sposób obrzędowego zastosowania lektury MrR zostanie podany poniżej. Przedostatni rozdział *Praenotanda* dedykowany jest ewentualnym wydaniom MrR na użytek Kościoła lokalnego względnie danej rodziny zakonnej. Może być ono wydane albo jako samodzielne *proprium*, albo w formie specjalnego dodatku (*appendix*) do księgi MrR. W takiej edycji mogliby się znaleźć: święci i błogosławieni nieobecni w oficjalnej księdze MrR; osoby, które w tradycji Kościoła lokalnego obchodzone są w innym dniu albo o innym stopniu obchodów liturgicznych aniżeli podane w MrR; osoby, dla których przewiduje się obszerniejsze *elogium*, nie przekraczające jednakże „limitu” 40 słów. Takie elogia muszą oczywiście również wyeksponować zwycięstwo zbawczego misterium Chrystusa w życiu danego świętego, być zgodne z kryteriami nauk historycznych i zarazem wolne od elementów homiletycznych czy moralizatorskich.

Ostatni rozdział *Wprowadzenia*, zgodnie z tradycją wszystkich odnowionych ksiąg liturgicznych, omawia uprawnienia Konferencji Biskupów w zakresie adaptacji. Do ich kompetencji należy czuwanie nad właściwym, integralnym przekładem z łaciny na języki narodowe. Nie należy jednak umieszczać w danym dniu miesiąca elogiów świętych czy błogosławionych czczonych w obrębie całego kraju przed elogiami osób wymienionych w generalnym Kalendarzu Rzymskim. Elogia natomiast osób o znaczeniu jedynie regionalnym, diecezjalnym czy tylko znanych w obrębie danej rodziny zakonnej, po aprobachji przez Stolicę Apostolską, powinny znaleźć się w dodatku (*appendix*) do księgi MrR wydanej autorytetem określonej Konferencji Biskupów.

(3) Wskazania na temat księżycowej rachuby czasu (*De pronuntiatione lunae. Ad libitum peragenda*) służą do precyzyjnego określenia dnia i miesiąca w krajach, w których nadal praktykuje się kalendarz księżycowy. Zestaw bowiem elogiów w księdze MrR poprzedzony jest na szczycie każdego dnia potrójnym określeniem daty:

- zwyczajem współczesnym są podane kolejne dni ¶ miesiące;
- według tradycji rzymskiej są zaznaczone kalendy, nony oraz idy (*calendae, nonae, idus*);
- zestaw cyfr i liter do ustalenia daty według kalendarza księżycowego. Choć ten system w kulturze europejskiej nie jest już tak znany i popularny (dlatego podany jest we wstępnej części MrR *ad libitum*), jednak ma on jeszcze praktyczne zastosowanie w niektórych Kościołach lokalnych. Przede wszystkim jednak warto tu najpierw przypomnieć argument natury biblijnej. Wszystkie ruchome obchody liturgiczne w kalendarzu liturgicznym zależne są od dnia Paschy, dnia Zmartwychwstania Chrystusa, a ten przecież obliczany jest według kalendarza lunarne-go i przypada, jak wiadomo, zawsze w pierwszą niedzielę po wiosennej pełni księżyca. Ma to znany związek z Paschą żydowską. Aktualnie z kalendarza księżycowego korzystają jeszcze niektóre Kościoły chrześcijańskie (np. Kościół etiop-

ski, koptyjski), niektóre wspólnoty chrześcijańskie w krajach, w których stosuje się kalendarz lunarny (np. w Chinach, Wietnamie, Malezji, w części Korei) oraz mniejszości chrześcijańskie w krajach islamskich, które zachowały taką właśnie rachubę czasu² Zasady obliczeń dni kalendarza MrR, podane wzorcowo na osobnej tabeli, pozwalają określić daty według kalendarza księżycowego na okres 30 lat, czyli do 2030 r. Istotne są tutaj dwie zasadnicze liczby: tzw. złota liczba (*numerus aureus* — porządkowa liczba roku w 19-letnim cyklu lat) oraz tzw. epakta (*epacta*), czyli liczba podająca różnicę dni między rokiem słonecznym a księżycowym w poszczególnych latach owego 19-letniego cyklu księżycowego (tzw. cyklu Metona). Znajomość korelacji tych liczb służy do precyzyjnego obliczenia daty obchodów uroczystości Zmartwychwstania Pańskiego i oczywiście wszystkich pozostałych liturgicznych obchodów zależnych od tej daty.

(4) Podany sposób liturgicznego zastosowania MrR przewiduje podwójną możliwość jego wykorzystania: w czasie i poza sprawowaniem Liturgii Godzin. W czasie Liturgii Godzin połączone jest to zazwyczaj z chórowym odmawianiem *Laudes*. Po oracji końcowej lektor bezpośrednio odczytuje elogia danego dnia, kończąc je przewidzianym rytualnym dialogiem. Następuje potem krótkie czytanie biblijne, odpowiednia oracja oraz końcowe błogosławieństwo. Ten schemat można oczywiście połączyć także z każdą Modlitwą w ciągu dnia. Dalsze rubryki podają inne celebracyjne możliwości.

Można oczywiście odczytać elogia danego dnia także bez łączności z Liturgią Godzin. Odbywa się to zasadniczo w chórze, w sali kapitulnej albo nawet przed posiłkiem. Obrzęd ma zasadniczo podobną strukturę, jak ta powyżej podana, czyli powiązana z odmawianiem *Laudes*.

(5) Zestaw elogiów (w sumie 16) przeznaczonych na ruchome, szczególnie uroczyste dni roku liturgicznego, które są zależne od mobilnej daty Paschy, jest konieczny z tej prostej przyczyny, że wszystkie te szczególne dni, obdarzone własnym *elogium*, nie mogą być z tej właśnie racji umieszczone pod stałą określoną datą w rocznym kalendarzu MrR.

(6) Zestaw krótkich czytań, z alternatywnymi łącznie 66, podzielony jest na trzy zasadnicze działy: czytania na dni roku liturgicznego (*Proprium de tempore*); czytania na uroczystości Pańskie, uroczystości Maryjne i ku czci świętych (*Proprium Sanctorum*) oraz czytania na celebracje wspólne, Maryjne lub ku czci świętych (*Communium*).

(7) Oracje, jakkolwiek są dowolną częścią obrzędowej lektury MrR, stanowią jednak duże doktrynalne ubogacenie każdorazowej celebracji. Nowa księga proponuje

² Te kalendarzowe informacje podaje Sekretarz Kongregacji abp F.P. Tamburrino z okazji prezentacji nowej księgi MrR; zob. *Presentazione dell' Ecc.mo Arcivescovo Segretario. Martyrologium Romanum: Aspetti tecnici della „Editio Typica”*, Not 37 (2001), s. 394.

zestaw 37 tekstów oracyjnych. Żaden z nich nie jest kompozycją zupełnie na nowo zredagowaną³. Wszystkie one występowały wcześniej jako *Collecta*, *Post Communionem* względnie *Super populum* w średniowiecznych kodeksach liturgicznych. Najwięcej z nich, bo aż 23, przejętych zostało z *Sacramentarium Veronense*, a 7 — z sakramentarza gelazjańskiego. Pozostałe oracje występowały już wcześniej w sakramentarzu gregoriańskim, w *Missale Gothicum*, w *Liber Ordinum*, itd.

(8) Zasadniczą zawartość księgi MrR wypełniają elogia ku czci świętych i błogosławionych, których kult w Kościele ma znamiona oficjalnej autentyczności, nie budził nigdy zastrzeżeń i został zweryfikowany według kryteriów ściśle naukowych. Elogia są specyficznym zapisem dziejów Kościoła, od starożytności po dzień dzisiejszy. Łączna ilość elogiów obejmuje 6538 nazwisk. Ostatnimi błogosławionymi włączonymi do *Martyrologium* są osoby wyniesione przez papieża Jana Pawła II w czasie jego pielgrzymki na Ukrainę w czerwcu 2001 r. Warto tu przypomnieć, że znaczny wpływ na zawartość księgi MrR miał ten właśnie papież. W czasie jego pontyfikatu, do chwili ostatecznej redakcji MrR, zostały beatyfikowane 1265 osoby, z tego 1016 osoby zostały uznane za męczenników. Kanonizowane były 452 osoby, z tego 401 z kategorii świętych męczenników⁴. Pomimo tak ogromnej ilości imion w MrR, nie oznacza to jednak, że księga ta zamierzała podać absolutnie kompletny indeks wszystkich świętych czczonych w Kościele „od czasów Abła sprawiedliwego aż po dzień dzisiejszy”⁵. Historia podpowiada nam tutaj, że ewentualne wątpliwości odnośnie do kultu danej osoby dotyczą wyłącznie czasów przedtrydenckich, gdyż od 1588 r. (roku powołania Św. Kongregacji Rytów) kwestie te przybrały ramy dokładnie określonego, ścisłego, prawnego procesu. Występowanie zatem imienia danej osoby w księdze MrR oznacza, że nie ma żadnej wątpliwości odnośnie do jej kultu, gdyż jest on potwierdzony autorytetem kompetentnej władzy Kościoła. Odwrotnie — brak danej osoby w elenchu MrR potwierdza jedynie, że nie ma wystarczających źródeł historycznych uzasadniających w naukowy sposób istnienie autoryzowanego przez Kościół kultu określonej osoby.

Elogia zaprezentowane na każdy dzień miesiąca zostały ułożone w logiczny, przejrzysty sposób. Kryterium kolejności ich występowania oparte jest na chronologii ich zyciorysów, jakkolwiek, w odróżnieniu od poprzednich, wcześniejszych ksiąg MrR, nie są zaznaczone daty ich śmierci (względnie wieku w niektórych przypadkach). W wypadku jednak, jeśli na dany dzień Kalendarz Rzymski przewiduje obchody ku czci określonego świętego, jego *elogium* umieszcza się na czele danego dnia, aby podkreślić jego uniwersalne znaczenie dla całego Kościoła powszechnego. Ponadto, takie *elogium* zaznaczone jest dodatkowo w sposób typograficzny poprzez

³ Szerzej na temat proveniencji, zawartości oraz kompozycji każdej z 37 oracji zob. M. BARBA, *Le orazioni del „Martyrologium Romanum”*, w: EL 116 (2002), s. 52–71.

⁴ Takie numeryczne zestawienie podał Sekretarz Kongregacji, w Not 37 (2001), s. 391.

⁵ Zob. *tamże*.

powiększony charakter druku w porównaniu do pozostałych imion występujących w tym samym dniu. Kolejność imion opatrzona jest cyframi arabskimi. Jeśli jednak przy takiej cyfrze występuje gwiazdka (*asteriscus*), oznacza to, że kult danej osoby ograniczony jest do Kościoła lokalnego względnie obchodzony jest przez daną wspólnotę zakonną. Celebracyjnym ułatwieniem, pozwalającym rozpoznać kategorię liturgicznych obchodów ku czci danego świętego, jest przestrzeganie zasady umieszczania w *elogium* już na samym jego początku odpowiedniego terminu liturgicznego: *sollemnitas*, *festum* lub *memoria*. Jeśli natomiast obchód danego świętego ma kategorię wspomnienia dowolnego (*memoria ad libitum*), *elogium* rozpoczyna się bezpośrednio od wymienienia najpierw samego imienia, bez żadnego już wymieniania kategorii obchodów dnia liturgicznego. We wszystkich pozostałych przypadkach elogia rozpoczynają się od zaznaczenia elementów geograficznych i topograficznych.

Każde *elogium* składa się z kilku zaledwie stałych elementów, tradycyjnie tworzących już od najstarszych MrR jego istotę. Zasadnicza różnica widoczna w nowym MrR polega jedynie na jakościowej weryfikacji tychże elementów. Starano się zachować zawsze wyszczególnienie miejsca śmierci świętego (datę śmierci nowe MrR podaje jedynie w indeksie — o tym jeszcze poniżej). Spotykamy jedynie w nielicznych przypadkach pośrednie określenie czasu życia. Ma to miejsce np. wówczas, gdy wymienia się imię bardziej znanego imperatora rzymskiego czy innego władcy, których imiona tradycyjnie i nierozłącznie powiązane są z okresem krwawych prześladowań Kościoła. Zostały również pominięte w elogiach nieistotne dla figury i osobowości danego świętego wszelkie dotychczasowe informacje o dacie konsekracji biskupiej czy święceń kapłańskich, o translacjach czy inwencjach relikwii, konfirmacjach kultu, działywanych cudach, itd. Imionom towarzyszą zazwyczaj określenia precyzujące ich status w Kościele, np. apostoł, męczennik, dziewica, biskup, prezbiter, diakon, misjonarz, małżonek, wdowa, syn lub nauczyciel wiary. Odnośnie do stopni hierarchicznych, w elogiach znajdziemy jedynie ich esencjalne określenie. Dlatego redaktorzy nie stosują terminu „arcybiskup”, „patriarcha” czy „metropolita”, a jedynie „biskup”. Dla kapłanów przewiduje się łaciński termin *presbyter*. W sytuacji jednakże historycznej wątpliwości, czy dana osoba w starożytności chrześcijańskiej miała święcenia kapłańskie czy raczej sakrę biskupią, MrR używa wówczas terminu *sacerdos*, w którym ostatecznie mieszczą się obydwie stopnie święceń⁶.

Istotą jednak każdego *elogium* jest krótkie określenie charyzmatu osobowości danej osoby, istotny rys świętości czy zasadnicze dzieło życia, w którym zrealizowało się w pełni zbawcze misterium Chrystusa.

Nowe redakcje elogiów prezentują rzetelne świadectwo długoletniego naukowego wysiłku dużego zespołu ekspertów. Z tekstów elogiów wyłaniają się święci

⁶ Te uściślenia podaje współprzewodniczący Grupy Studyjnej, która przygotowała redakcję MrR; J. EVENOU, *Les travaux du Martyrologe*, Not 25 (1989), s. 535.

i błogosławieni wszystkich epok dziejów Kościoła, obejmują wszystkie kontynenty świata i przekraczają wszelkie bariery natury politycznej, kulturalnej, społecznej czy ideologicznej.

(9) Księgę *Martyrologium Romanum* kończy jedynie jeden indeks, pomimo wcześniejszych zapowiedzi obiecujących co najmniej pięć. Oficjalny indeks zawiera w porządku alfabetycznym zestaw wszystkich imion świętych i błogosławionych, występujących w MrR. Obok imienia podany jest dzień i miesiąc kalendarza, w którym to imię występuje, oraz cyfrę wskazującą na wewnętrzną kolejność tegoż *elogium* we wskazanym dniu. Liczba w nawiasie przy każdym imieniu wskazuje na datę śmierci (*dies natalis*).

Dla wiernych i rzetelnych przekładów MrR na języki narodowe niezbędna będzie pomoc ze strony Kongregacji Kultu Bożego w postaci dodatkowych indeksów. Sekretarz tejże Kongregacji zapewnił, że Kościoły lokalne mogą w tym względzie liczyć na dodatkowe indeksy traktujące materię MrR według zestawu nazwisk, tytułu liturgicznego, kategorii — statusu w Kościele, według kolejnych wieków oraz według proveniencji geograficznej (nazwy miejscowości). Przygotowywany jest także katalog podstawowych źródeł historycznych, na których opiera się aktualne *Martyrologium Romanum*⁷

* * *

Martyrologium Romanum jest księgą liturgiczną. Nie spełnia zatem funkcji *repertorium* hagiograficznego ani też katalogu wybitnych przedstawicieli Kościoła⁸. Nie ma również ambicji, aby stanowić naukową podstawę dla następnego, uaktualnionego kalendarza uniwersalnego czy też kalendarzy Kościołów lokalnych. W sensie pozytywnym księga MrR, zgodnie z doktryną Kościoła, wskazując na kult konkretnych świętych, przedstawicieli wszelkich stanów i profesji społecznych z wszystkich epok i kontynentów, przybliży wierzącym różnorakie modele heroicznych naśladowców i świadków Chrystusa. Święci i błogosławieni ujęci w zestawie MrR potwierdzają swym przykładem, że świętość życia jest zwyczajnym, choć trudnym powołaniem każdego wierzącego. Świętym bowiem nikt się nie rodzi, lecz staje. I to nie od razu, lecz przez całe życie! Bo „święty” — to inne imię chrześcijanina. Każdego!

⁷ Zapewnia o tym autorytatywnie Sekretarz Kongregacji w Not 37 (2001), s. 395.

⁸ *Tamże*.